

UDK: 81'373.421(560)-31 O. Pamuk

Primljeno: 05. 09. 2018.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Merima Grabčanović

SINONIMI U ROMANU *MASŪMIYET MŪZESI* ORHANA PAMUKA

Ovaj rad će govoriti o sinonimima u romanu *Masumiyet Müzesi (Muzej nevinosti)* Orhana Pamuka, te sinonimiji kao jednoj jezičkoj pojavi. Odnosi među sinonimima, način na koji ti odnosi funkcioniraju u romanu su neki od problema ovog rada. Da li su dvije riječi sinonimi? Na postavljeno pitanje rad će pokušati dati konkretan odgovor kroz primjere iz romana. Primjeri će pokazati da li su pojedini sinonimi u romanu međuzamjenljivi u određenim kontekstima. Sinonimski par, sinonimski niz, da li sinonimi dijele zaista isto značenje, da li će se mijenjati kontekst jedne rečenice ako dva sinonima zamijene mjesta, teme su koje će biti istražene i pitanja na koje će se pokušati odgovoriti. Istraživanje će pokazati koje sve vrste riječi mogu biti sinonimi. Ovaj rad će najprije dati teorijski okvir o sinonimima kao jezičkoj pojavi. Potom će obrazložiti kako se ta pojava manifestuje u turskom jeziku. Sinonimi su u turskom jeziku izuzetno interesanta tema za istraživanje, budući da postoji mnogo sinonima arapskog i perzijskog porijekla. Rad će se, također, dotaći i drugih pitanja vezanih za naslovljenu problematiku.

Ključne riječi: *Muzej nevinosti*; sinonimi; sinonimija; istoznačnost; bliskoznačnost

UVOD: SINONIMI I SINONIMIJA

Često dobijemo potrebu da nešto kažemo na drugačiji način a da pri tome smisao ostane isti. Kada nekome želimo objasniti nešto (neki pojam, predmet, pojavu itd.) upotrebljavamo različite riječi sa istim značenjem. Ustvari, mi tada upotrebljavamo sinonime – različite riječi koje imaju isto značenje. Koliko ćemo upotrebljavati sinonime zavisi od toga koliko želimo precizno, tačno i konkretno da pojasnimo nešto. Zbog toga postoje jednojezični rječnici koji nude riječi istog značenja – sinonime.

Sinonimija kao jezička pojava prati dešavanja među sinonimima i predstavlja odnos među riječima i njihovim značenjima u određenom kontekstu. Sinonimija predstavlja pojavu u jeziku kada se jedan pojam može izraziti pomoću više riječi:

„Sinonimija je semantički odnos između dvaju ili više leksema koji pripadaju istoj vrsti riječi i imaju različite izraze a sadržaji im se podudaraju djelomično ili potpuno“. (Samardžija 1995: 17)

Tvrtko Prčić definira sinonimiju kao „odnos između pojedinačnih značenja pojedinačnih reči u određenom kontekstu“. Također, Prčić objašnjava ovu jezičku pojavu kroz primjere zemlja – tlo – zemljište. „Reč zemlja sinonimna je s rečima tlo i zemljište u jednom svom značenju, s rečju država u drugom, a s rečima pod i patos u trećem, dok je reč suv sinonimna s rečju kiseo samo u jednom značenju, onom vezanom za opisivanje ukusa vina“. (Prčić, 1999: 14-20)

Budući da su sinonimi riječi sa jednakim značenjem, to bi podrazumijevalo da se mogu mijenjati tj. da su međusobno zamjenljivi. Zahvaljujući sinonimima u prilici smo odabrati riječ koja najpreciznije može opisati našu misao i koja najbolje odgovara situaciji u kojoj se nalazimo. Postavlja se, međutim, pitanje hoće li smisao uvijek ostati isti kada zamijenimo sinonime, u bilo kom kontekstu. Da li možemo opušteno, bez razmišljanja, koristiti riječi istog značenja kada god poželim? Npr. brz umjesto okretan, debeo umjesto ugojen, drag umjesto umiljat, hladan umjesto studen, hodati umjesto ići, dom umjesto kuća i mnoge druge sinonime.

Uzmimo za primjer sinonime kuća i dom:

„Kuća nam se srušila na glavu ali dobri ljudi su nas spasili.“ (www.24sata.hr)

Ako bismo riječ kuća zamijenili njenim sinonimom dom „Dom nam se srušio na glavu ali dobri ljudi su nas spasili.“ u ovom primjeru značenje bi ostalo isto. Međutim,

ako bismo kao u narednom primjeru zamijenili sinonime kuća-dom, tada bi značenje posve bilo nerazumljivo.

„Danas je modnom revijom u **Kući** Mode Mostar svečano otvoren PREMIUM muški odjel, koji na jednom mjestu nudi komade svjetskih poznatih modnih **kuća** kao što su Hugo Boss, Boss Orange, Polo, Ralph Lauren, Basefield, Replay, Lacoste, Bugatti i Pepe Jeans.“ (www.modamo.info)

Kuća Mode – *Dom* Mode; poznatih modnih *kuća* – poznatih modnih *domova*.

Na osnovu datih primjera saznajemo da je međuzamjenljivost sinonima ograničena. „Sinonimične riječi u načelu u istom kontekstu mogu zamjenjivati jedna drugu, a da se opće značenje ne promijeni“ (Ćoruša 2012: 5). Ako bismo samo posmatrali sinonime koji su međuzamjenljivi u svim svojim značenjima, takvi sinonimi su ograničeni i ima ih vrlo malo. „Za sinonime nije nužno da se dva leksema moraju preklapati u svim svojim značenjima, jer je to moguće samo u posebnim slučajevima "prave sinonimije".“ (Ćoruša 2012: 4)

Ako se dvije riječi potpuno preklapaju u svim kontekstima onda je to sinonimski par. Npr.

računar - kompjuter

težnja - tendencija

tuga – žalost

Ukoliko se više riječi podudara tj. imaju isto značenje, tada se govori o sinonimskom nizu. Npr.:

rana – ozljeda - teško stanje - velika briga (Halilović, Palić, Šehović 2010: 1103),

bijedan – siromašan – jadan (Čedić 2010: 34),

lijep – ljepuškast – divan – prekrasan – zgodan – zanosan itd. (Lavelić 1974),

društvo – zajednica – udruženje – trupa itd. (Lavelić 1974),

zaraditi – dobiti – steći – postići – osvojiti (Đinđić, Teodosijević, Tanasković 1997: 576)

U svakom jeziku prisutne su riječi istog značenja. Najčešće jedna od tih riječi je domaćega porijekla a druga strana. Marina Katnić-Bakaršić također navodi da su „potpuni sinonimi izuzetno rijetki u jeziku. Oni se najčešće sreću kod termina (npr. lingvistika – nauka o jeziku – jezikoslovlje; ćelija – stanica; suglasnik – konsonant), gdje je najčešće jedan član sinonimskog niza domaća riječ, a druga/druga stranoga porijekla“ (Katnić-Bakaršić 2001: 227).

PODJELA SINONIMA

Sinonime možemo podijeliti na sinonime koji su međusobno zamjenljivi u nekim određenim kontekstima i sinonime koji su međusobno zamjenljivi u svim svojim kontekstima. Marko Samardžija je podjelio sinonime u dvije skupine: „**bliskoznačnice** (međusobno zamjenljive samo u nekim kontekstima) i **istoznačnice** (međusobno zamjenljive u svim kontekstima)“ (Samardžija 1995: 18). Ovo je uobičajena podjela sinonima premda ima i nekih drugih. Danko Šipka je, također, na isti način podijelio sinonime: istoznačnost (apsolutna sinonimija) i bliskoznačnost (partikularna sinonimija) (Šipka 1998: 45). Istoznačnica je u jeziku jako malo, jer vrlo malo je sinonimskih parova koji su međusobno zamjenljivi u svakom kontekstu. Najčešće su to parovi čiji je jedan leksem domaći a drugi posuđenica. „Ponekad bliskoznačnice mogu biti i riječi koje pripadaju različitim govornim područjima“ (Samardžija 1995: 19).

U naprijed navedenim primjerima najčešće su korištene imenice kao vrsta riječi što ne znači da sinonimi mogu biti samo jedna vrsta riječi. Sinonimi su prisutni i kod glagola, pridjeva itd.

Npr. živjeti – stanovati, voljeti – ljubiti, mlad – nezreo, izazivati – provocirati, poznat – popularan, pričati – razgovarati itd. Za ove primjere možemo reći da su riječi sinonimnog značenja, a da li su istoznačnice ili bliskoznačnice zavisno je od konteksta u kojem se nalaze. Npr. ako kažemo „živjeli smo sretno“ tada je sinonim *stanovati* samo bliskoznačnica, ali „živjeli/stanovali smo dugo vremena u ulici pored parka“ onda su sinonimi *živjeti-stanovati* istoznačni.

To što nam jezik pruža mogućnost odabira riječi kojima ćemo što bolje i efikasnije opisati neki pojam je osnovna osobina sinonimije. Tvrtko Prčić slikovito objašnjava ovu jezičku pojavu: „Sinonimija se, inače, vrlo lepo može zamisliti kao garderoba: postoji manja ili veća zaliha odevnih predmeta, od kojih se vrši odabir primeren konkretnoj situaciji - za odlazak na venčanje tamno svečano odelo, za pijacu farmerke, a za plažu kratke pantalone; bilo bi neuobičajeno, mada ne i sasvim nezamislivo, pojaviti se, recimo, na plaži u tamnom svečanom odelu“ (Prčić, 1999: 17). Iako postoji mogućnost odabira riječi, uvijek moramo biti oprezni. Obično se one razlikuju po nečemu. Otuda i naziv Prčićeva rada o sinonimima „Isto ali ipak različito“. Uvažavajući tu činjenicu, u daljoj našoj analizi uvažavat ćemo širokopojasnu definiciju sinonimije ili sinonimike kao „pojave istog značenja među riječima i drugim jezičkim jedinicama“ (Čedić 2002: 163).

SINONIMI (EŞ ANLAMLI KELIMELER, ANLAMDAŞ, AYNI ANLAMLI KELIMELER) I SINONIMIJA U TURSKOM JEZIKU

Sinonimija u turskom jeziku je tema o kojoj lingvisti mnogo raspravljaju. To potvrđuju brojni radovi pisani na temu sinonima i sinonimije. Postojanje mnoštva različitih riječi sa istim značenjem jeste bogastvo turskog jezika, pogotovo upotreba arapskih i perzijskih riječi uporedo sa riječima domaćeg porijekla. Bitno je spomenuti tzv. „Ödünçlenme“ – posuđivanje riječi iz drugih jezika. To pozajmljivanje ili posuđivanje ne znači tek ulazak novih riječi u jezik nego i širenje bogastva jezika zbog nekih drugih razloga. „Posebno u Divanskoj književnosti je zbog rime i metra bilo potrebno postojanje više od jedne riječi za neki određeni pojam. Pa tako umjesto güneş (sunce) korištene su arapska riječ şems ili perzijska riječ afitab, zatim umjesto riječi göz (oko) perzijska riječ çeşmili arapska riječ ayn, umjesto su (voda) ab riječ perzijskog porijekla, arapska riječ kamer i perzijska riječ mah umjesto domaće riječi ay (mjesec) itd. Ovo su samo neki primjeri posuđenih riječi kako bi se sačuvalo metar i umjetnost u pisanju tadašnje književnosti“ (Özden 2014: 161).

Mehmet Hengirmen, govoreći o sinonimima u turskom jeziku, najprije kaže “da pravih sinonima, odnosno različitih riječi sa istim značenjem, ima jako malo u svim jezicima, da riječi, iako izgledaju kao riječi istog značenja, najčešće nisu pravi sinonimi nego bliskoznačnice (yakın anlamlı kelimeler)”. Hengirmen ističe „da su pridjevi ak – beyaz (bijelo); kara – siyah (crno) i imenice kalp – yürek (srce) istoznačnice, ali najčešće su značenja ovih sinonima različita kao i način upotrebe“ (Hengirmen 1995: 387). Hengirmen također pojašnjava sinonime kroz primjere frazema. „Ak akçe kara gün içindir.” (Novac za crne dane) – ovaj frazem se koristi samo u ovom obliku, sa ovim pridjevima *ak - kara*. Ne može se reći „*Beyaz akçe siyah gün içindir.*”, jer bi tada ova fraza izgubila svoje značenje.

Također, u primjeru “ne *yürekli* adam” (kako fin čovjek) značenje bi bilo potpuno drugačije ako bismo koristili sinonim *kalp*. Reći “Ne *kalpli* adam” bilo bi pomalo “smiješno” (Hengirmen 1995: 388).

Fraze i ustaljeni izrazi su specifični i njima treba pristupiti na poseban način. Oni nisu najočitiiji primjer za istraživanje sinonima. Na primjerima smo mogli vidjeti da se u frazama sinonimi ne mogu uvijek mijenjati.

Prema Tanoviću, frazemski sinonimi su „frazološke jedinice koje su bliske ili gotovo iste po značenju i smislu i označavaju isti pojam, ali se međusobno mogu razlikovati po nijansi značenja, ili po stilskoj boji, a u nekim primjerima po oba ova elementa...” (Tanović 2000: 43).

Doğan Aksan za sinonime tvrdi da „niti u jednom jeziku ne postoji više od jedne domaće riječi sa istim značenjem. To je činjenica s kojom se slažu mnogi lingvisti“¹ (Alp 2002: 172).

On dalje navodi kako u turskom jeziku sinonimi *göndermek – yollamak* (poslati), *bezmek – bıkmak – usanmak* (dosaditi, biti dosadno) su ustvari riječi koje su postale bliske jedna drugoj po značenju. Također, Aksan za sinonime *dilemek/istemek* (željeti), *çevirmek/döndürmek* (okrenuti), *darılmak/küsmek/gücenmek* (naljutiti se) kaže da ih treba posmatrati kao sinonime bliskog značenja (yakın anlamlı). On pojašnjava da isto značenje imaju i sinonimski parovi *boyunbağı/kravat* (kravata), *depresyon/zelzele/yersarsıntısı* (zemljotres), *değer/kıymet* (vrijednost) u kojima je po jedan član para sinonim stranog porijekla (kravat, zelzele, kıymet). Iako izgledaju kao istoznačnice, i sinonimi u turskom jeziku se razlikuju od konteksta do konteksta. Npr. turska riječ *baş* (glava) i njen sinonim arapskog porijekla *kafa* (glava) u nekim primjerima su istoznačnice. Međutim, u primjeru „kafalı adam“ sinonim ne može biti *baş*, „başı adam“. Tada nema isto značenje. U primjeru *kafasız* (glup, malouman, ograničen) sinonim ne može biti riječ *başsız* (bez glave, bez vođe, itd.). U turskom jeziku pridjev „ak“ (bijel) i njegov sinonim koji je došao iz arapskog jezika „beyaz“ su istoznačni ali ne u svakom kontekstu. Npr. u sintagmama *beyaz kağıt* (bijeli papir), *beyaz peynir* (bijeli sir), *beyaz çimento* (bijeli cement) sinonim „ak“ nije međuzamjenljiv.

Navedeni primjeri pokazuju kako se sinonimija manifestuje u turskom jeziku, tj. kako značenje pojedinih sinonima varira u različitim kontekstima. Važno je primijetiti da je kod izvorne turske riječi *ak* semantičko polje znatno manje nego kod njene istoznačnice *beyaz* koja dolazi iz arapskog jezika. Međutim, riječ *beyaz* je već stoljećima odomaćena u turskom, te se uopće ne osjeća kao strana riječ. Potrebno je naglasiti i to da se stanje sa sinonimima u jeziku mijenja, da ne vrijede uvijek ista pravila kada je riječ o jezičnoj interferenciji koja se odvija u dugom periodu. Npr. Orhan Pamuk u romanu *Muzej Nevinosti* nije niti jednom koristio riječ *ak*, a koristio je sinonim *beyaz* (bembeyaz – sasvim bijelo, *beyaz gemi* – bijeli brod, *beyaz tenli* – svijetle puti, *beyaz eldiven* – bijele rukavice, *beyaz peynir* – bijeli sir, *beyaz ışık* – bijela svjetlost, *beyaz hayaller* – bijeli snovi itd.) (Pamuk 2008).

Pamuk je u romanu *Masümiyet Müzesi*, koji je ujedno i korpus ovog rada, koristio brojne sinonime. Evo nekih primjera:

¹ „Hiç bir dille, birbirinin tam aynı, eş anlama gelen birden fazla yerli sözcüğün bulunmadığı bütün bilginlerce benimsenen bir gerçektir.“

„siyah – kara (crn), cevap – yanıt (odgovor), kalp – yürek – gönül (srce), misafir – konuk (gost), yoksul – fakir (siromašan), istemek – dilemek (željeti), tanıdık – bildik (poznat), tutmak – yakalamak (uhvatiti), sınav – imtihan (ispit), acele – çabuk (brzo, hitro), emniyet – güven (bezbjednost, sigurnost), gezmek – dolaşmak (obilaziti), güç – kuvvet (snaga, moć), hatıra – anı (uspomena), ihtiyar – yaşlı (star), kişi – şahıs (osoba), küçük – ufak (malo, sitno), sene – yıl (godina), vakit – zaman (vrijeme), yüz – surat (lice), değerli – kıymetli (dragocjeno), güzel – şirin (lijepo), laf – söz (riječ), lüzum – gerek (potreba), bedava – parasız (besplatno), beraber – birlikte (zajedno), biçim – şekil, birdenbire – aniden (odjednom), macera – serüven (avantura), mana – anlam (značenje), mesafe – ara (razdaljina, međuprostor), meslek – iş (posao), kez – defa (puta), davet – çağrı (poziv), deli – çılgın (lud, zanosan), ölmek – solmak (umrijeti, uvehnuti) itd.“ (Pamuk 2008)

Prije detaljnije analize naglašavamo da ista podjela sinonima na dvije skupine vrijeđi i u turskom jeziku:

- istoznačnice - **Eş anlamlı kelimeler** (*armağan/hediye-poklon, gayret/çaba-trud, karışt/zıt-suprotno, imdat/yardım-pomoć* itd.) (Çakıcıoğlu 2016)

-bliskoznačnice - **Yakın anlamlı kelimeler** (*baba/ata-otac, anne/ana-majka, karı/eş-supruga, gönül/kalp-srce* itd.) (Doğan 1994).

SINONIMI U ROMANU *MASÜMIYET MÜZESİ*

Između navedenih sinonimnih parova analizirat ćemo najprije sinonimski par **kalp – yürek – gönül** čija se značenja, prema tursko-turskom rječniku koji je priredilo Tursko jezičko društvo (TDK), međusobno preklapaju. Ovaj par, pored osnovnog značenja “*srce*”, prevodi se i kao “*duša*” u prenesenom značenju (Đinđić 1997: 1076). Postoje primjeri gdje su ovi sinonimi međuzamjenljivi i gdje to nisu. Na jedan posebno zanimljiv način ovaj sinonimski niz je opisao Mehmet Aydın, zapažajući da onoliko koliko su te riječi istoznačne toliko su i različite.

“Gönül, yürek ve kalp kelimeleri yakın anlamlı sözlerdir. Ama bu göstergeler, eş anlamlı sayılmazlar: hele tam eş anlamlı hiç sayılmazlar. Belki yürek ve kalp tam eş anlamlı sayılabilir. Bu eş anlamlılık ilişkisi de bu göstergelerden birinin yerli, ötekinin alıntı olduğunu bilince daha iyi anlaşılır.”(Aydın, 1999:104)²

² „Riječi *gönül, yürek i kalp* su bliskoznačne riječi. Ove riječi kao indikatori se i ne smatraju pravim sinonimima. Možda, yürek i kalp mogu da budu ponekad sinonimi. Međutim, ovaj odnos sinonima se bolje razumije kada je jedan od ovih pokazatelj izvorni, a drugi posuđeni.”

Sinonimski niz kalp – yürek – gönül (srce, duša)

Ovaj sinonimski niz često privlači pažnju istraživača. Iako njegovi članovi izgledaju istoznačani, nisu međuzamjenljivi u svakom svom kontekstu. Posebnu pažnju treba obratiti kod upotrebe svakog sinonima pojedinačno. Npr.

1. *Kemal çok iyi **kalplidir**. (Masümiyet Müzesi, str. 133)*

Kemal ima dobro srce. (*Muzej nevinosti*, str. 165)

2. *...becerikli, cingöz ve altın **kalpli** küçük kızı oynayan Papatya... (Masümiyet Müzesi, str. 426)*

Kamilica je igrala snalažljivu, okretnu djevojčicu plemenita srca ... (*Muzej nevinosti*, str. 512)

3. *Evet, çok iyi **kalplidir**, ama çok da zayıftı. (Masümiyet Müzesi, str. 497)*

Dobrog je srca, ali nepouzdan. (*Muzej nevinosti*, str. 597)

4. *“Hayır, hayır,” dedi iyi **yürekli**, güzel nişanlım elimi tutarak. (Masümiyet Müzesi, str. 131)*

Ne, ne, reče moja dobročudna i lijepa zaručnica držeći me za ruku. (*Muzej nevinosti*, str. 163)

U navedenim primjerima sinonimi su djelomično zamjenljivi. To znači da se *iyi kalpli* i *iyi yürekli* mogu međusobno mijenjati, dok *altın kalpli* nije zamjenljiv. Ovi sinonimi (*iyi kalpli* i *iyi yürekli*) su pridjevi nastali dodavanjem denominalnog sufiksa **li** na sinonim *kalp*, i tako je nastao pridjev od imenice *kalp*. Suprotan ovom sufiksu je **siz**, “denominalni sufiks za izvođenje imenica i pridjeva privativnog značenja”, kao u narednom primjeru br. 5 (Čaušević 1996: 437) u kome nema prave sinonimije.

5. *...Füsün’un bunu beni üzme için yaptığını, çok **kalpsiz** olduğunu kentlime rağmen düşünür; öfkelenirdim. (Masümiyet Müzesi, str. 290)*

Ljutio sam se na nju i nije mi ništa drugo preostajalo nego misliti kako je beščutna i kako to čini da bi mi pokvarila raspoloženje. (*Muzej nevinosti*, str. 352)

6. *sırada yaşadığını şeye başka pek çok dilde de “**kalp kırıklığı**” denildiği için, burada sergilediğim porselenden kırık **kalbin** müzemize gelen herkese acımı iyi anlatacağımı düşünüyorum. (Masümiyet Müzesi, str. 295)*

Budući da se i na mnogim drugim jezicima za ono što sam ja te večeri doživio kaže “sломila mu je srce”, mislim da će svako ko dođe u Muzej posve dobro razumjeti

moju bol kad vidi slomljeno porculansko srce, koje ovdje izlažem. (*Muzej nevinosti*, str. 358)

7. *Çok düşmanları vardı ve pek çok dedikoduya yol açacak ve **kalp** kıracak böyle bir kitap.* (*Masümiyet Müzesi*, str. 579)

Imaju mnogo neprijatelja, i jedna bi takva knjiga pokrenula glasine i povrijedila mnoge ljude. (*Muzej nevinosti*, str. 638)

U primjerima 6 i 7 ne vlada sinonimija. Frazemski glagol *Kalp kırmak* – slomiti srce, povrijediti, nije zamjenljiv sa ostalim sinonimima, pa nije moguće reći *gönül kıracak* ili *yürek kıracak*, tj. smisao ne bi bio isti. Praktično, u frazama ne vlada prava sinonimija, “već se može govoriti o bliskim značenjima frazeosinonima” (Šiljak-Jesenković 2003: 138).

8. *Alçak **gönüllülük** etmek isterken küçümseyici olduğunun farkında mıydı acaba?* (*Masümiyet Müzesi*, str. 38)

Primjećuje li da nas, htijući umanjiti svoj uspjeh, zapravo ponižava. (*Muzej nevinosti*, str. 49)

9. *Anneme göre Füsün'un ölümü, babamın ölümü gibi bir şeydi, ikimiz de sev-diklerimizi kaybettiğimize göre **gönül** rahatlığıyla surat asabilir, insanları cezalandırabilirdik.* (*Masümiyet Müzesi*, str. 538)

Majka je Fusuninu smrt izjednačila sa očevom: oboje smo izgubili osobe koje volimo, pa smo imali jednako pravo biti mrzovoljni i time kažnjavati ljude oko sebe. (*Muzej nevinosti*, str.645)

10. ***Gönül** alma...* (*Masümiyet Müzesi*, str. 254)

Laskanje... (*Muzej nevinosti*, str. 311)

U primjerima sinonim *gönül* nije međusobno zamjenljiv, te se ne može mijenjati sa ostalim sinonimima iz ovog niza. Ovdje se, dakle, radi o frazama koje imaju stalan oblik i koje se ne mijenjaju.

Sinonimski par kara – siyah (crno)³

1. ...*ağzı açık kara midyeler...* (str. 214)
...*otvorene crne dagnje...* (str. 263)
2. *Aynı anda sinema bahçesine bakan balkonlardan birinin kara perdeyle örtülü kapısından, o eski ahşap evin Nişantaşı'nın arka sokaklarındaki iki gizli lüks randevuevinden biri olduğunu fark ettim.* (str. 288)

Po vratima jednog od balkona koji su gledali na ljetno kino, na koje je bio navučen teški zastor, najednom sam shvatio da je ta stara, drvena kuća zapravo jedan od dvaju luksuznih kupleraja, koji se nalaze u zabačenim ulicama Nişantaşa. (str. 350)

U primjerima 1 i 2 sinonimi se mogu mijenjati, budući da je riječ o boji. Nadalje možemo vidjeti sinonime *siyah/karau* drugim kontekstima.

3. *İçimdeki kara sevdanın yakıcı ıstırabını çok fazla alevlendirmeden, sıradan günlük hayatıma ancak böyle dönebilirdim.* (str. 303)

Jedino sam se tako mogao vratiti svakodnevnom životu i ne pustiti ljubavnoj boli da postane nepodnošljiva. (str. 367)

Kara sevda u prijevodu *crna ljubav*, često se koristila u staroj turskoj književnosti kao sinonim za ljubavnu patnju i bol. U romanu je prevedena kao *ljubavna bol*, što je i jedno od značenja ove konstrukcije. Sinonim *kara* ovdje nije zamjenljiv.

4. *Ona göre Atatürk zamanında, Cumhuriyetsin ilk yıllarında yapılan ve kızların siyah mayolar giyip, podyuma çıkıp hem Türk tarihine ve kültürüne olan ilgilerini kanıtladıkları hem de ne kadar modernleştiklerini bütün dünyaya kanıtladıkları güzellik yarışmaları iyi şeylerdi.* (str. 328)

Izbore ljepotica, koji su organizirani u Ataturkovo doba, u prvom godinama Republike, i na kojima su djevojke izlazile na podij u crnim kostimima dajući tako doprinos turskoj historiji i kulturi i stavljajući cijelom svijetu do znanja da su moderne, gospodin Tarik smatrao je pozitivnim događajima. (str. 396)

5. ...*siyah-beyaz fotoğraf...* (str. 368)
...crno-bijela fotografija... (str. 442)

³ Nadalje u primjerima sa sinonimima, uz turske primjere će stajati broj strane koji se odnosi na originalnu verziju djela *Masümiyet Müzesi*, dok će pored prevedениh primjera biti broj strane iz prijevoda *Muzej nevinosti*.

6. ...*amaodanın duvarları siyaha boyanmış gibi bir yabancılik duygusu uyanmıştı içimde.* (str. 462)
...ali sam imao dojam da je tu nešto strano, kao da su zidovi obojeni u crno. (str. 556)
7.*kızarmış ekmekli, yumurtalı, reçelli, siyah zeytinli...* (str. 493)
...prepečeni hljeb, jaja, maslac, džem i crne masline... (str. 592)
8. *siyah-beyaz hayalleri* (str. 525)
...mračne slike... (str. 630)
9. *Örgülü, parlak siyah saçlarına bağladığı bembeyaz fiyongun kelebek biçimi ve temiz kıyafeti dışında, dikkat çeken bir yanı da yoktu.* (str. 41)
Ničega posebnog nije bilo na njoj, osim čiste odjeće i kao snijeg bijele leptir-mašnice na pletenici od sjajne crne kose. (str. 53)
10. ...*siyah gömlekler...* (str. 291)
...crne košulje... (str. 353)

Sinonimi *siyah-kara* u rečenicama ne mogu se mijenjati. Jedino svoje značenje imaju ovako napisani. U primjerima, također, može se vidjeti da ponekad i nisu prevedeni svojim ekvivalentima nego imaju preneseno značenje: *kara* perde – teški zastor, *kara* sevda – ljubavna bol. To je naravno izbor prevodioca kako bi se dočaralo ono što se željelo kazati u originalu. Za ovaj par možemo reći da po vrsti sinonima pripada bliskoznačnicama.

Sinonimski par sınav – imtihan (ispit)

1. *Yarın üniversite giriş imtihanı olduđu için, Füsünler birazdan kalkarlar.* (str. 148)
Budući da su sutra prijemni na univerzitetu, Fusun i njezini uskoro će otići. (str. 181)
2. *Füsün'un imtihanı iyi geçmedi Kemal Bey.* (str. 179)
Nije položila prijemni, gospodine Kemale. (str. 217)
3. *Üniversite sınavı kötü geçtiyse bunun sorumlusu ben değıldim...* (str. 176)
Ako je na prijemnom slabo prošla, ja nisam odgovoran za to... (str. 214)
4. *1983 Nisan ayında Füsün ile ehliyet sınavı için çalışmaya başladık.* (str. 467)
U aprilu 1983. počeo sam pripremati Fusun za vozački ispit. (str. 562)
5. *Üstelik bu ikinci sınavımız olacaktı ve Allah'ın bize bir üçüncü fırsatı veremeyeceğini tahmin ettiğim için gergindim.* (str. 467)

Usto, to je trebao biti naš drugi ispit. Pretpostavljao sam da nam Bog neće pružiti treću priliku, i zato sam bio napet. (str. 562)

6. *Yazılı* imtihan... (str. 475)

pismeni dio ispita. (str. 571)

7. *Bu da ehliyet **sinav**ında ne kadar işe yarar, hiç bilemem!* (str. 476)

Ne znam koliko to pomaže na vozačkom ispitu. (str. 572)

Sinonimski par *sinav-imtihan* je u svakom primjeru međuzamjenljiv i ovdje vlada potpuna sinonimija. Prema podjeli sinonima *sinav-imtihan* su istoznačnice. Ovdje je riječ o konstrukciji domaća riječ - strana riječ. Oba sinonima su frekventna, iako je sinonim *imtihan* arapskog porijekla dok je *sinav* domaća riječ. U obrazovnoj terminologiji se također koriste oba sinonima: *Yazılı* imtihan - pismeni ispit ili test, *Üniversite sinavi* - prijemni ispit, *giriş imtihanı* - prijemni ispit itd.

Sinonimski par güzel – iyi (lijep, dobar, ispravan)

Prema jednojezičnom rječniku turskog jezika ove riječi tumače jedna drugu. To i jeste najpouzdaniji kriterij za sinonimičnost. U rječniku drugo značenje sinonima *güzel* je sinonim *iyi*. U nastavku slijedi nekoliko primjera koji pokazuju kako se u jeziku preklapaju njihova značenja:

1.*güzel* cevap. (str. 476)

Lijep odgovor. (str. 572)

2. Bak buna *iyi* davran. (str. 268)

Slušaj me, prema toj djevojci budi pažljiv. (str. 327)

Güzel cevap (lijep odgovor) ili *iyi cevap* (dobar odgovor) nosi značenje dobrog, korektnog odgovora. Također, ponašati se dobro (*iyi davranmak*) i ponašati se lijepo (*güzel davranmak*), nosi značenje uljudnog ponašanja, kao i svakog drugog ponašanja u skladu sa moralnim propisima.) Međutim, postoje i primjeri gdje ovi sinonimi nisu zamjenljivi. Npr.

3. ...*ben karı-koca olduğumuzu, bu mahallelerde oturacak **güzel** bir ahşap ev aradığımızı söyleyince, bütün komşulara haber salmıştı.* (str. 475)

Rekao sam da smo muž i žena i da tražimo neku lijepu drvenu kuću, u kojoj želimo stanovati; ta je vijest odmah prenesena svim susjedima. (str. 571)

4. ...**iyi** niyetli bir zengin... (str. 259)

...dobrohotni bogataş... (str. 315)

5. *Hayat kısa ve çok **güzel** aslında Füsün.* (str. 479)

Život je kratak i zapravo lijep, Fusun. (str. 575)

6. *Bütün bir yıl acı çektikten sonra, Füsün'u son kere görmem de **iyi** olmuştü.*
(str. 267)

Ipak, dobro je što sam Fusun vidio poslednji put, poslije godine provedene u patnji.

7. *Hayır, hayır, ben Füsün'u çok **iyi** gördüm.* (str. 274)

Ne, ne, Fusun lijepo izgleda. (str. 333).

Ovaj sinonimski par na osnovu navedenih primjera pokazuje samo bliskoznačnost i ovdje vlada djelomična sinonimija.

Sinonimski par sene – yıl (godina)

Ovo je još jedan sinonimski par čija se značenja potpuno preklapaju u tursko-turskom rječniku. Primjeri su pokazali da su istoznačni tj. zamjenljivi u svakom kontekstu. U nastavku slijedi nekoliko primjera:

1. *Geçen **sene** puanı istediği bölümü tutmadığı için üniversiteye girememişti.* (str. 30)

Lani se nije mogla upisati na fakultet jer nije imala dovoljno bodova za odsjek na kojem je željela studirati. (str. 38)

2. *Filmi tanıtırken Ekrem Bey, geçen **sene** yıldız prensesin tam bu filmde araba kullandığı yolda, hatta aynı köşede araba kazası yapıp öldüğünü, çok özel bir yakını hakkında bilgi verir gibi Türk sanat filmi seyircisine söylemişti.* (str. 466)

Najavljujući program, gospodin Ekrem je turskim ljubiteljima umjetničkog filma saopćio – tonom koji se saopćava vijest o nekome vrlo bliskom – da je princeza upravo na putu kojim vozi u tom filmu, čak na istom zavoju, prošle godine doživjela saobraćajnu nesreću u kojoj je izgubila život. (str. 561)

3. *Hayat kısa, günler **yıllar** inatlaşarak.* (str. 465)

Život je kratak. Dani prolaze, godine neumitno odlaze. (str. 560)

4. *elli **yıllık** mutluluğu hak etmek için son altı yılda yeterince çile çektik!* (str. 466)

Dovoljno smo patili poslednjih šest godina, zaslužili smo sreću u sljedećih pedeset. (str. 560)

Ovdje je važno primijetiti da je riječ o imenicama koje imaju veoma frkeventnu upotrebu u svakodnevnom govoru. To je ono što ih održava u jeziku premda su potpuni sinonimi. Neko koristi noviji, a neko stariji izraz i u pitanju je izbor govornika.

Sinonimski par dolaşmak – gezmek (obilaziti, hodati)

Ovaj sinonimski par ima značenja: *šetati, putovati, obilaziti, lutati, posjećivati razgledati, skitati, itd.* (Đinđić, Teodosijević, Tanasković 1997: 296, 399). Sada ćemo vidjeti kako se ovaj sinonimski par ponaša u primjerima:

1. *Müzeler: 1. **gezmek** için değil, hissetmek ve yaşamak içindir.* (str. 576)

Muzeje treba osjetiti i doživjeti, a ne posjećivati. (str. 691)

2. *Birlikte **gezeriz**.* (str. 521)

Da malo prošetamo. (str. 624)

3. *...(masa masa **dolaşarak** ya hep bunu yapar ya da dedikodu toplardı.)* (str. 363)

...(idući od stola do stola, gostima je pričao o filmovima, ili je slušao ogovaranja.) (str. 437)

4. *...Füsün ile İstanbul'u neredeyse baştan aşağı **dolaştık**.* (str. 471)

Radi toga smo obišli gotovo cijeli Istanbul. (str. 566)

5. *ağır ağır **dolaşan** dondurmacı Kamil Efendi* (str. 437)

Slastičar Kamil-efendija je polako işao. (str. 525)

6. *Gecenin bu sessizliğini, damlarda **gezen** kedileri çok seviyorum.* (str. 327)

Jako volim noćnu tišinu i mačke koje hodaju po krovovima. (str. 395)

U spomenutim rečenicama sinonimi *dolaşmak – gezmek* su bliskoznačnice. Ovdje vlada partikularna sinonimija. Iako je ovaj par u drugim primjerima međusobno zamjenljiv, u primjerima 2 i 3 nije. *Masa masa dolaşmak*, jedino sa glagolom *dolaşmak* ima svoje potpuno značenje.

Sinonimski par vakit – zaman (vrijeme)

Tursko-turski rječnik pokazuje da se značenja ova dva sinonima također preklapaju. Ovi sinonimi su istoznačnice tako da možemo bilo koji sinonim koristiti za bilo koji kontekst. Slijede primjeri:

1. *Çok **vakit** geçti.* (str. 524)
Prošlo je dosta vremena. (str. 628)
2. *...başka bir şey yapmaya **vakit** kalmaz.* (str. 527)
...i ne ostane mu vremena ni za šta drugo. (str. 631)
3. *Önümüzde sınırsız bir **zaman** vardı.* (str. 527)
Pred nama je bilo beskrajno mnogo vremena. (str. 631)
4. ***Zaman** çok yakında bir yerden bir ağustosböceğinin circırlarım duyuyorduk.*
(str. 527)
Tada smo mogli čuti kako negdje u blizini cvrči cvrčak. (str. 632)
5. *Berber Basri Nişantaşı'nda bir **zamanlar** benim de berberim-di.* (str. 571)
Brijač Basri na Nişantašu jedno je vrijeme bio i moj brico, i još uvijek radi. (str. 685)

Primjeri sa ovim sinonimskim parom su također pokazali da je jedan savremeni pisac kao što je Orhan Pamuk koristio i jednu i drugu riječ u gotovo jednakoj mjeri. Njegova upotreba sinonima potvrđuje njihov status potpunih sinonima u turskom jeziku.

ZAKLJUČAK

Naša analiza je posvjedočila da su sinonimi riječi međuzamjenljive samo u pojedinim kontekstima. Rad je potvrdio da i u turskom jeziku postoji podjela na istoznačne i bliskoznačne riječi. Iako im je osnovno značenje jednako, drugo značenje pojedinih sinonima je pomjereno ili sasvim drugačije. Tada kontekst rečenice igra glavnu ulogu. Istraživanje je pokazalo, također, da moramo biti veoma oprezni prilikom upotrebe turskih sinonima. Budući da nam je to strani jezik moramo dobro promisliti sinonim koji ćemo upotrijebiti. Pogotovo kada se radi o sinonimskom nizu. Ponekad nas može zavarati prvo značenje sinonima. Tada trebamo obratiti pažnju na njegovo drugo ili treće značenje.

Pokazalo se da su sinonimi kao pridjevi i imenice najviše zastupljena vrsta riječi u ovom romanu. Bilo da su to riječi domaćeg porijekla ili ne, riječi savremenog jezika ili ne, veliki broj sinonima čini jezik bogatijim, daje govorniku više mogućnosti da oblikuje govor, a na nama ostaje da pazimo na kontekste u kojima se nalaze. Uzorni modeli u tom pogledu su nam književni tekstovi poput romana *Muzej nevinosti* u kome je sinonimija prisutna u opsegu od apsolutne do djelomične.

LITERATURA:

1. Alp, Musa (2002), *Arapçada eş veya yakın anlamlı kelimeleri peş peşe kullanımı ve Türkçeye çeviri teknikleri* (https://ilahiyat.cu.edu.tr/tr/dergi/2002_2-2/M.Alp.pdf - pristupljeno 5. 1. 2018)
2. Aydın, Mehmet (1999), *Gönül kelimesi üzerine*, TDK, Ankara
3. Čaušević, Ekrem (1996) *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska Sveučilišna naklada, Zagreb.
4. Ćoruša, Vedrana (2012), *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*, Završni rad, Sveučilište Josip Juraj Strossmayer u Osijeku (<https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A1674/datastream/PDF/view-17.2.2018>)
5. Doğan, Mehmet D. (1994), *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar yayınları, İstanbul
6. Günay, Nesrin (2015), *Türk Dilinde eş anlamlılık ve "Gönül, yürek, kalp" kelimeleri* (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/turkbilig/article/view/5000171848> - pristupljeno 18.01.2018)
7. Hengirmen, Mehmet (1995), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin, Ankara
8. Katnić-Bakaršić, Marina (2001), *Stilistika, Naučna i univerzitetska knjiga*, Ljiljan Sarajevo
9. Kurt, Murat (2015), *Synonyms-İngilizce eş anlamlı kelimeler*, MK Publications, İstanbul
10. Lalević, Miodrag S. (1974), *Leksikoni sveznanje - Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskog jezika*, I izdanje, LZ Sveznanje, Beograd
11. Özden, İbrahim H. (2014), *Türkiye Türkçesinde Eş Anlamlılık ve Örtmece (Tabu) Kelimelerin Eş Anlamlılık* (İçindeki Yeri, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/107182> - pristupljeno 21. 5. 2018.)
12. Öztürk, Tuba, Erdal Çakıcıoğlu (2016), *Eş, Zıt ve Mecaz anlamlı kelimeler sözlüğü*, B&T, İstanbul.
13. Pamuk, Orhan (2008), *Masümiyet Müzesi*, İletişim, İstanbul.
14. Pamuk, Orhan (2009), *Muzej nevinosti*, Prev. Ekrem Čaušević i Kerima Filan, Buybook, Sarajevo.
15. Prčić, Tvrtko (1999), *Sinonimi u teoriji i praksi: isto ali ipak različito*, Jezik danas, Novi Sad (http://www-gewi.uni-graz.at/gralis/Linguistikarium/Lexikologie/BKS/Lexikologie_BKS/Prccic_Sinonimija.htm pristupljeno 22.12.2017)

16. Samardžija, Marko (1995), *Hrvatski jezik 4, Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
17. Šiljak-Jesenković, Amina (2003), *Nad turskim i bosanskim frazikonom*, Orientalni institut, Sarajevo
18. Šipka, Danko (1998), *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Matica Srpska, Novi Sad
19. Tanović, Ilijas (2000), *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica
20. Toparlı, Recep (2005), *Türkçe sözlük*, TDK, Ankara
21. Zgusta, Ladislav (1991), *Priručnik leksikografije*, I izdanje, Svjetlost, Sarajevo.

SYNONYMS IN NOVEL *MASUMIYET MÜZESİ* BY ORHAN PAMUK

Summary:

This work will talk about synonyms in Turkish novel *Masümiyet Müzesi* (*Museum of Innocence*) by Orhan Pamuk, and synonymy as a single language appearance. Relationships between synonyms, the way these relationships work in the novel are some of the tasks of this work. Are the two words synonyms? At the question asked, this work will try to give a concrete answer through examples from the novel. Examples will show whether some synonyms in the novel are interchangeable in certain contexts. The synonym pair, the synonym sequence, does the synonyms share the same meaning, whether the context of one sentence will change if two synonyms substitute their place are the topics to be explored, and the questions to be answered. The research will show which types of words can be synonyms. This work will first provide a theoretical framework for synonyms as a single language appearance. Then it will explain how this phenomenon is reflected in the Turkish language. Synonyms are a very interesting topic for research, since there are many synonyms of Arabic and Persian origin in the Turkish language. Work will also suggest other questions related to the topic being addressed.

Key words: *Museum of innocence*; synonyms; synonymy; near-synonymy; close synonymy

Adresa autora

Authors' address

Merima Grabčanović

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

merimagrabcanovic@gmail.com